

Risknytt nr 1-2005

Innehåll:

- Några rader från ordföranden, sid 1
- Humiliation as psychological risk factor for terrorism, sid 2
- Rädsla och riskbedömningar hos Sveriges regering under andra världskriget, sid 5
- Nya doktorsavhandlingar med kommentarer, sid 8
- Miljöhälso-rapport 2005: Barns hälsa, sid 11
- Kommande möten, sid 12
- Nya medlemmar, sid 12

Några rader från ordföranden

Detta nummer av Risknytt innehåller främst dokumentation från de två seminarier som Riskkollegiet har genomfört i oktober 2004 och i februari 2005. Två nya doktorsavhandlingar presenteras också.

Under sommaren 2004 fick styrelsen ett tips från en av våra medlemmar att under hösten 2004 anordna ett seminarium kring hur förödmjukelser och förnedring av människor kan öka risken för terrorism. Studier kring dessa frågeställningar bedrivs vid bl.a. Oslo universitet. Vi kom i kontakt med initiativtagaren i ett nätverk av forskare kring dessa frågeställningar, med.dr. och fil.dr. Evelin Gerda Lindner, med anknytning till bl a Columbia University i New York och till Oslo universitet. Titeln på det seminarium som vi kunde anordna den 12 oktober 2004 blev *Humiliation as Psychological Risk Factor for Terrorism?* Det kom inte så många av Riskkollegiets medlemmar till detta evenemang, men det attraherade i gengäld ett antal seminariedeltagare med anknytning till andra sammanslutningar, både Röda Korset och Rädda Barnen. Så Riskkollegiets verksamhet blev känd också utanför den nuvarande medlemskretsen.

Vi utannonserade senare under hösten ett seminarium på temat *Rädsla och riskbedömningar hos Sverige regering under andra världskriget*. Det visade sig att den valda tidpunkten, början av december 2004, inte var den rätta. Seminariet genomfördes i stället den 10 februari 2005, och då med ett stort antal medlemmar närvarande. Seminariet var upplagt som en inledande dialog mellan professor Sverker Oredsson och överste Bo Hugemark och utvecklades till en livlig diskussion mellan dessa båda och publiken. Seminariet uppmärksammades också i ett inslag av Sveriges Radios vetenskapsredaktion i mars 2005.

Som har framgått av utsänd inbjudan är nästa evenemang 2005 års Lindellföreläsning tisdag den 19 april 2005 kl. 15.30 (Fabiansalen, ABF-huset i Stockholm). Ämnet för föreläsningen, som hålls av professor Bert Bolin, är *Vilka är riskerna för en av människan skapad framtida klimatförändring och hur ska frågan hanteras?* Lindell-föreläsningen hålls efter Riskkollegiets årsmöte, som börjar kl. 14.00. Efter Lindellföreläsningen har Riskkollegiets doktorandnätverk en särskild sammankomst med start kl. 17.30 (information om detta evenemang har skickats ut till de doktorander vars namn är kända av de båda doktorander som ingår i kollegiets styrelse).

Inför hösten 2005 finns långt gångna planer på att torsdag 8 september genomföra ett seminarium kring sådana risker som måste identifieras och hanteras vid planeringen av den nya järnvägssträckningen under Stockholms city. Arrangemanget ordnas i samverkan med Banverket och kommer att omfatta presentationer såväl av Banverkets projektpersonal som av annan expertis som är fristående från verket.

riskkollegiet

svensk förening för riskvetenskap

Styrelsen för riskkollegiet väljs enligt stadgarna av årsmötet för två år i taget. Jag har nu varit ordförande under två perioder. En förening av detta slag mår bra av att ordförandeposten skiftar så att nya idéer och infallsvinklar lättare får genomslag i programverksamheten. Det har för mig varit fyra år fyllda av både intensiva och stimulerande kontakter med många personer som på olika sätt har anknytning till riskvetenskaperna och/eller i sin praktiska verksamhet måste förhålla sig till olika riskbegrepp. Jag har haft förmånen att kunnat arbeta med ett starkt stöd från alla andra i styrelsen. Jag vill gärna tacka mina styrelsekamrater för ett konstruktivt samarbete – och då särskilt Marie Haag Grönlund för alla insatser som Du gjort när det gäller innehåll och utformning av Risknytt – och föreningens medlemmar för det förtroende som visats mig.

Olof Söderberg
mars 2005

Referat från seminariet

Humiliation as Psychological Risk Factor for Terrorism?

Med Dr., Fil Dr. Evelin Gerda Lindner, Tisdag 12 Oktober, 2004

Med Dr., Fil Dr. Evelin Lindner inledde seminariet med att berätta att hon var född i Tyskland 1954. Hennes familj hade upplevt många hemskheter under andra världskriget, och detta trauma har även på många sätt satt prägel på hennes liv. Evelin blev t.ex. tidigt intresserad av andra kulturer och lärde sig så småningom att förstå eller behärska runt 12 språk, däribland alla de stora världsspråken. Avsikten med att lära sig så många språk var att ta del av andra kulturer och utveckla en känsla för hur människor i andra kulturer ser på fenomen som t ex liv och död, krig och fred, kärlek och hat.

Efter examen i psykologi (1978) och medicin (1984) vid Hamburgs universitet i Tyskland arbetade Evelin som psykolog och rådgivare vid det amerikanska universitetet i Kairo. Evelin har även studerat och arbetat i länder som Nya Zeeland, Kina, Thailand, Malaysia, Israel, Väst-Afrika, USA, Tyskland och Norge.

Evelin berättade vidare att hennes forskningsområden är våldsamma konflikter, förnedring och folkmord. Under år 1995/1996 påbörjade Evelin planeringen av ett forskningsprojekt om förnedring som avslutades år 2001 med en avhandling i social psykologi vid Oslo universitet. Resultatet finns beskrivet i avhandlingen *The Feeling of Being Humiliated: A Central Theme in Armed Conflicts. A Study of the Role of Humiliation in Somalia, and Rwanda/Burundi, Between the Warring Parties, and in Relation to Third Intervening Parties*. Under avhandlingsarbetet genomförde Evelin 216 intervjuer med personer som upplevt krig och förföljelse i Somalia, Rwanda och Burundi. Forskningsfrågor som bland annat behandlas i avhandlingen är: Vad upplevs som förnedrande? Vad händer när människor känner sig förnedrade? Vad leder förnedring till? Vilken roll spelar förnedringen i en aggressionshandling? Vad kan göras för att övervinna förnedringens skadliga effekter?

Vad är humiliation?

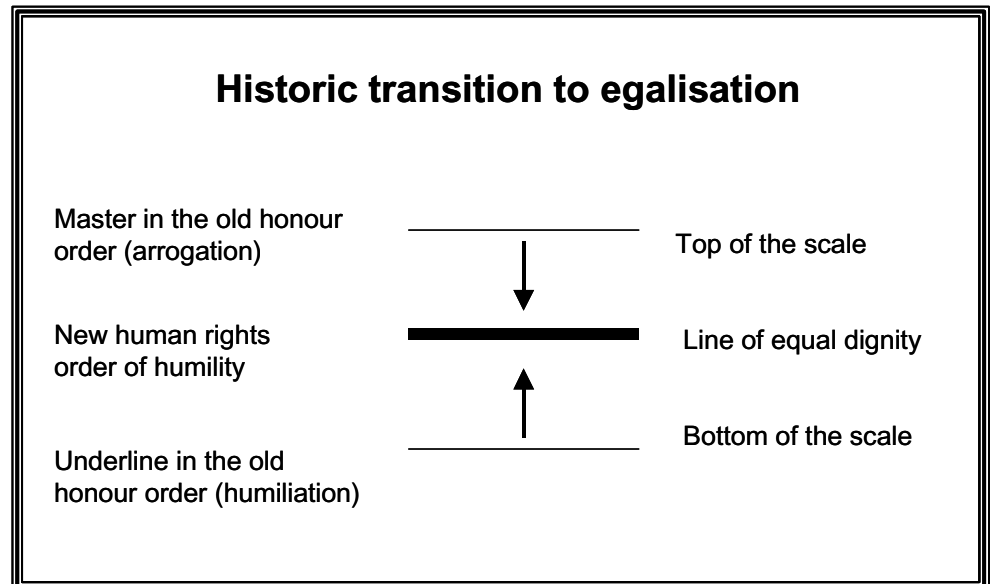
Efter denna inledande bakgrund beskrev Evelin innebörden av själva fenomenet "humiliation". Humiliation kan närmast översättas med orden *förödmjukelse* eller *förnedring*. Det senare har en starkare innebörd. Om en vän berättar ett skämt på din bekostnad på en fest, och du möts av skratt från övriga på festen kan du känna dig förödmjukad av din vän. Om du istället blir kidnappad och filmad med en snara om halsen i bara kalsongerna, samtidigt som kidnapparna framför sina krav via media har du utsatts för förnedring från kidnapparnas sida. Sistnämnd händelse är allvarligare och leder i de flesta fall till stor fysisk och psykisk skada för de utsatta. Det svåra med att studera humiliation/förnedring är att fenomenet som sådant är mycket komplext, och bör därför studeras utifrån olika aspekter inom en rad forskningsdiscipliner, t.ex. statskunskap, medicin, sociologi, psykologi.

Förnedringsprocessen omfattar en aktör som använder en handling som är förnedrande, t.ex. tortyr, och en mottagare (offret) som till följd av sådan handling känner sig förnedrad. Viktigt att notera i sammanhanget är att en förnedrande handling inte alltid behöver vara avsiktlig. Ibland uppstår känslan av förnedring eller förödmjukelse till följd av ett missförstånd, t ex vänner emellan, eller i situationer då vi människor vill hjälpa till och inte inser att hjälpen i sig kan uppfattas som förödmjukande för mottagaren, t ex hjälpsändningar som inte utgår från de hjälpbehövandes önskemål och behov.

Länken mellan mänskliga rättigheter och förnedring sett ur ett tidsperspektiv

Enligt Lindner kan människans syn på mänskliga rättigheter och förnedring som instrument för förtryck grovt indelas i tre tidsepoker. Första tidsepoken var jägarsamhället, då människorna levde relativt fridfullt tillsammans i små och till sin struktur ganska jämlika jägarsamhällen. Det fanns relativt gott om mat och människorna kände stolthet. Under jordbrukssamhället, som avlöste jägarsamhället för ungefär 10 000 år sedan, påbörjades skapandet av den hierarkiska världsordningen, där kungligheter, adeln och kyrkan tillhörde den vinnande samhällseliten. Denna elit hade makten och rätten på sin sida att härska och prygla undersåtar om de inte lydde order. Denna tidsepok kännetecknas också av återkommande krig mellan olika samhällen och länder. Tredje tidsepoken, vår vision av framtiden (i nutid befinner vi oss i en övergång), kännetecknas av en ändrad världssyn beträffande mänskliga rättigheter och förnedring som legitimt instrument för förtryck. Genom bildandet av FN och instiftandet av de mänskliga rättigheterna, blev det inte längre acceptabelt att låta en styrande elit förnedra eller förtrycka människor från lägre samhällsklasser. Intåget av ny teknik, tillgång till TV och internet, ändrade resvanor mm har inneburit att folks medvetenhet kring orättvisor i världen ökat. Den ökade medvetenheten har lett till krav på förändringar t ex i form av ett minskat gap mellan fattiga och rika, ett krav som understötts av förkämpar för de mänskliga rättigheterna runt om i världen. Denna förändringsprocess kan åskådliggöras med nedanstående figur.

Figur: The historic transition to egalisation, Lindner, 2004.

“Revolutionen i riktning mot mänskliga rättigheter” kan beskrivas som ett försök att bryta ner förhållandet mellan herre - tjänare mot ett läge som kännetecknas av lika värdighet och mänsklighet (se figur). Värt att notera är att den horisontella feta linjen, som motsvarar lika värdighet och mänsklighet, inte kännetecknar att alla individer är lika, eller borde vara lika ur politiskt, kulturellt eller ekonomiskt hänseende. Ur ett mänskligt rättighetsperspektiv, är praktiserandet av en ordning med en styrande elit och en underklass både frånstötande och orättfärdigt, och förkämpar för de mänskliga rättigheterna försöker förmå både den styrande eliten och underklassen att närma sig linjen och ett tillstånd av lika värdighet. Tyvärr är det dock ganska vanligt enligt Lindner, att båda dessa grupper motsätter sig ett sådant mål och istället attackerar en sådan hållning. Till exempel möttes FNs och USAs insatser för nödställda i Somalia med upptrappat våld, eftersom en del somalier uppfattade USAs utpekande av General Aidid som djupt kränkande mot en hel folkgrupp.

Enligt Lindner så lever vi för närvarande i två världsordningar i den mening att det fortfarande finns människor som anser att våld måste mötas med våld, och att kollektiv bestraffning är av godo, samtidigt som allt fler människor och organisationer, däribland Amnesty International, motsätter sig detta. Genom att öka människors värdighet och lika rättigheter, liksom att minska fattigdomen i världen skulle man kunna dra undan grogrunden för terrorism. FN och en rad internationella organisationer, liksom åtskilliga statsöverhuvuden pläderar för en politik som leder till ökad rättvisa i världen, men om nationella intressen står på spel, t.ex. då exporten av varor och tjänster hotas, är det inte ovanligt att mänskliga rättigheter sätts på undantag av berörda regeringar. Dubbeltydig politik från i-länderna kan i det långa loppet leda till negativa konsekvenser för den rika delen av världen, genom att utsatta människor i fattiga länder eventuellt uppfattar detta som en kränkande handling.

Konsekvenser av förnedringsprocessens dynamik

Känslan av förnedring (t.ex. då människor utsatts för tortyr, förföljelse) kan huvudsakligen leda till tre typer av reaktioner: a) depression och apati b) hämnd som omfattar förnedrande handlingar (slå tillbaka med samma mynt, eller likt Hitler tillämpa terrorism och utrotning) c) upprättelse under ansvar på Mandelas vis (genomförandet av en samvetskommission som ställde före detta ansvariga för apartheid inför rätta). Mandela manade till besinning och uppmanade sina landsmän att inte ta till våld.

Avslutningsvis kan nämnas att Evelin Lindner är *Founding Manager of Human Dignity and Humiliation Studies* med anknytning till Columbia University and Oslo universitet. Hennes avhandling och olika alster återfinns under följande Internetadress, www.humiliationstudies.org

Stefan Backe

Den 10 februari var det dags för Riskkollegiet att inbjuda till årets första seminarium med titeln:

Rädsla och riskbedömningar hos Sveriges regering under andra världskriget

Sverker Oredsson (professor i historia, Lunds universitet) och Bo Hugemark (överste, f d chef för Militärhistoriska avdelningen vid Militärhögskolan (nuvarande Försvarshögskolan) och ledamot av Kungl. Krigsvetenskapsakademien) diskuterade kring olika händelser under andra världskriget. Åtskilliga av de närmare 40 närvarande medlemmarna ställde frågor eller deltog i diskussionen.

Föredragshållarna beskrev teorier kring riskerna i krig, med speciellt fokus på andra världskriget, och vissa händelser under kriget för att belysa de avvägningar kring risker som gjordes i praktiken.

I svensk försvarsplanering definieras "hot" som kapacitet att angripa Sverige och "risk" som sannolikheten för ett angrepp. Man ska ha så starkt försvar att angripare undviker att angripa, eftersom motiven för ett angrepp alltid vägs mot de resurser som går åt.

Enligt en modell för att bedöma sannolikheten för militära angrepp kan kostnaderna vägas mot intäkterna. Kostnaderna brukar innefatta det egna försvaret, hjälp utifrån, hjälp åt andra, samt utnyttjande av det egna territoriet. Till intäkterna brukar man räkna egenvärdet av ett anfall, instrumentellt värde, samt det preventiva värdet.

Modellen utgår från att aktörerna är rationella och att angriparen och den angripnes bedömningar är lika. Har angriparen större benägenhet att ta risker än vi bedömer? I så fall kan modellen ge en felaktig sannolikhetskalkyl. I t.ex. Kuwaitkriget tog angriparen Irak större risker än väntat och angreppet kom som en överraskning för de flesta.

I april 1940 stod tyskarna på Karl Johan efter att ha lyckats med invasionen av Norge, trots att mycket talade emot ett lyckat anfall. För att invadera Norge krävdes långa transporter över havet förknippade med stora risker. Havet behärskades helt av britterna. Vägarna i Norge var svårframkomliga, och tyskarna var hänvisade till långa, mödosamma fälttåg. Det var långt ifrån ett blixtkrig – tyskarna erövrade faktiskt stora delar av Norge på cykel! Tyskarna hade inte heller några elittrupper, utan förbanden bestod mest av unga oerfarna män. Hur kunde anfallet lyckas under dessa omständigheter?

Förklaringen är att norrmännen stod handfallna p g a överraskningsmomentet. Norrmännen ansåg att de var skyddade av den brittiska flottan och att ingen risk för tyskt anfall förelåg. Trots att ilastning i nordtyska hamnar iaktogs och rapporterades till Norge vidtogs inga åtgärder och ingen mobilisering skedde. När man väl mobiliserat är det ofta svårt att undvika krig, vilket också kan ha varit en orsak till norrmännens tvekan.

Psykologi spelar stor roll i dessa sammanhang. När tyskarna till norrmännens stora förvåning lyckades med sitt anfall, drog man slutsatsen att eftersom det inte skulle gå att angripa Norge och eftersom tyskarna ändå hade lyckats med sitt angrepp, måste de vara helt överlägsna. Tyskarnas djärvhet förlamade det norska försvaret.

I Sverige var rädslan för tyskarna stor efter invasionen av Norge. De svenska och tyska överbefälhavarna möttes. Norske stortingspresidenten fick inte tala i Sveriges Radio. Sverige beslutade att acceptera tyska tågtransporter av sk röda korsmateriel genom Sverige. Inställningen till Norge var inte speciellt välvillig från svensk sida och rädslan för tyskarna var stor. I det finska vinterkriget hade Sverige hjälpt Finland med materiel, gevär, flygplan och pengar, men i förhållande till Norge visade man inget som helst engagemang. Detta kunde också sammanhånga med svenska långsiktiga överväganden om vilka som skulle vinna kriget.

Förutom rädslan för en tysk invasion spelade folkpsykologiska faktorer en viktig roll. Sverige kände nära samhörighet med Finland, medan en del svenskar inte förlåtit Norge att landet lämnat unionen med Sverige. Ryssland var Sveriges fiende nummer ett och försvarsledningen förberedde sig för krig mot Sovjet. Eftersom man ansåg att hotet framför allt kom från Sovjetunionen, hade alla insatser satts in i norr, och södra Sverige var helt försvarslöst.

Under kriget med Norge ville tyskarna sända soldater genom Sverige till Värmland och riksgränsen, men svenskarna tillät inte detta. När kriget i Norge var slut i juni 1940, återkom tyskarna med sin förfrågan. Svenskarna ansåg då att det var för stor risk att säga nej och godkände transporter. Detta var ett stort avsteg från neutraliteten och innebar en enorm fördel för Tyskland jämfört med sjötransport. Sveriges statsminister Per-Albin Hansson skrev i sin dagbok: "Nu har vi sagt farväl till den svenska neutraliteten."

Vid förflyttningen av "Division Engelbrecht" i juni 1941 begärde Tyskland att få sända trupper genom Sverige i samband med angreppet på Sovjet. Kung Gustav V gav sitt stöd till detta. Per-Albin Hanson var angelägen om att inte splittra samlingsregeringen, och inför hotet om en spräckt regering beslutades att säga ja till divisionen. Den militära ledningen ville inte bara säga ja, utan aktivt gå in på Tysklands/Finlands sida.

År 1941 hade tyskarna fastnat i öster, USA hade gått med i kriget och de allierades seger förutspåddes. Nu började de styrande i Sverige fundera över hur det skulle gå när kriget var över. Man ansåg att man snabbt borde arbeta sig bort från beroendet av Tyskland och det beslutades att man skulle avbryta tågtransporterna. Överbefälhavaren var helt emot denna idé. Han ansåg fortfarande att om avtalet sades upp skulle Tyskland anfalla. Trots ÖBs motstånd sades avtalet upp i augusti 1943. Sverige fruktade ett anfall och hade mobiliserat väl.

Kriget resulterade även i en inskränkning av det fria ordet. Många tidningar togs i beslag. Karl-Gerhard raljerade över Tyskland i sina revyer, men efter påtryckningar ströks de känsliga inslagen i revyn. Handelstidningens Torgny Segerstedt var öppet kritisk mot tyskarna och Gustav V uttryckte att "om det blir krig så är det ditt fel". Troligen var denna respekt för Tysklands reaktioner på svensk journalistik överdriven. Börjar man ge efter för denna typ av krav så uppmuntrar man dock kravställaren att fortsätta ställa krav.

Handelspolitiken färgades också av krigssituationen. Sverige skeppade sedan tidigare järnmalm till Tyskland. Förhandlingar med britterna 1939 om rätten att sända järnmalm till Tyskland resulterade i att de exporterade mängderna frystes på 1938 års nivå. USA intog en tuffare attityd till Sverige. USA begärde att järnexporten minskade och även att exporten av kullager begränsades. Sverige stod först emot kraven, varpå USA i ett indirekt hot antydde att man av misstag skulle kunna tappa en bomb på kullagerfabriken. Två dagar efter invasionen i Normandie ströps exporten av kullager och järnmalm till Tyskland.

Före kriget hade Sverige en mycket restriktiv flyktingpolitik, vilken fortsatte fram till 1942. Sverige tog emot 60 000 barn under vinterkriget, men hade svårt att placera 800 judiska barn från den europeiska kontinenten. Estländare togs emot men ej judar. Den svenska opinionen blev dock oerhört upprörd när Tyskland angrep Norges judar. Då tyskarna i december 1942 skeppade hälften av den norska judiska befolkningen till Tyskland, fick svenskarna på allvar upp ögonen för vad som kunde hända med europeiska judar. Därefter var alla norska motståndsmän och judar välkomna till Sverige. Innebar detta en risk för Sverige? Troligen inte. Tyskarna hade i början av kriget inget emot att judar flydde och från årsskiftet 1942/43 var Tyskland mycket militärt pressat.

En nyckelfråga från en av åhörarna gällde känslan av ryggradslöshet i den svenska hållningen - vände svenskarna kappan efter vinden? Borde vi inte ha stått upp för demokrati och mänskliga värden? Klart är att situationen var mycket svår och känslig för den svenska regeringen. Man varken ville eller vågade ändra på ett vinnande lag. Har man liten makt ser man gärna till sina egna intressen, stor makt kan ge utrymme för ett vidare synsätt.

Marie Haag Grönlund och Peter Stern

Nya doktorsavhandlingar:

1. 'Talking to me – risk communication to a diverse public' av Misse Wester-Heber

I avhandlingen som försvarades vid disputationen den 5 oktober 2004 studeras kommunikation av miljörisker. Det har visat sig att även de mest ambitiösa och genomtänkta kommunikationsprogram inte når de avsedda delarna av befolkningen och att det kan uppstå konflikter som inte går att förutsäga. Syftet med avhandlingen var att ge förklaringar till varför detta inträffar och att föreslå alternativa kommunikations-strategier, både genom empiriska studier och teoretiska uppslag.

Avhandlingen är baserad på fyra artiklar, där de första två innehåller studier och utvärderingar av en traditionell form av riskkommunikation i två svenska kommuner. Den tredje artikeln bygger på erfarenheter och strategier vid olika myndigheter och företag när det gäller att engagera berörd allmänhet eller 'stakeholders' i kommunikation kring risker. I den fjärde artikeln föreslås ett sätt att sammanföra teorier i riskperception med forskning inom miljöpsykologi, där individens kopplingar till den fysiska miljön kan förklara reaktioner på miljörisker på den lokala orten.

I avhandlingen dras tre övergripande slutsatser:

- Det finns ingen homogen allmänhet utan en mängd olika allmänheter som påverkas av olika faktorer. Nationella riskkommunikationsprogram som inte tar hänsyn till lokala och individuella skillnader mellan olika grupper kommer inte att nå fram till en stor del av befolkningen med sitt meddelande.
- Strategier som försöker inkorporera den berörda populationen tycks fungera bättre än traditionell riskkommunikation även om detta är förknippat med vissa svårigheter.
- I diskussioner mellan t.ex. myndighet och lokalbefolkning bör inte begreppet "risk" endast innefatta faktorer som är direkt relaterade till en eventuell påverkan på människors hälsa och säkerhet. I stället bör begreppet "risk" öppnas upp för att även inkludera faktorer som rör påverkan på människors sätt att relatera till sin omedelbara miljö om denna förändras.

Sammanfattningsvis kan sägas att om en teknisk/naturvetenskaplig undersökning utförs när det gäller en specifik riskfråga, måste denna kompletteras med undersökningar som utforskar de sociala och psykologiska förutsättningar som finns i det specifika fallet. På så sätt kan kommunikationen anpassas så att den sker på ett sådant sätt att den berörda populationen upplever - *Yes, they are talking to me.*

Misse Wester-Herber

Vem pratar? Vem lyssnar? - Kommentar av handledaren

Misse Wester-Herbers avhandling "*Talking to me? Risk Communication to A Diverse Public*" är en av landets första inom området psykologi och riskkommunikation. Hon har fokuserat på risker som är relaterade till hälsa och miljö, med en viss betoning på kemiska risker.

Risikforskningen, speciellt den som betonar riskkommunikation, behöver dokumentation och analys av försök som görs med att kommunicera risker mellan experter och en berörd allmänhet. Misses avhandlingsarbete tar sin avstamp just i denna mylla, närmare bestämt i ett pilotförsök rörande SEVESO II-direktivet som följde med Sveriges inträde i EU. Innan detta blev införlivat i det svenska juridiska systemet den 1 juli 1999, undersökte Misse hur två olika kommuner lade upp sin information/kommunikation med allmänheten. Hon studerade även erfarenheter från myndigheter och företag i Sverige och Storbritannien i hur de engagerade en berörd allmänhet i den process som kallas för riskkommunikation. Det i mitt tycke kanske intressantaste bidraget i Misses avhandlingsarbete är hennes mer teoretiska artikel "Underlying concerns in land-use conflicts - the role of place-identity in risk perception", där hon låter ett spännande möte ske mellan riskperception och miljöpsykologi. I den artikeln föreslår Misse att man utvidgar fokus till att gälla mer än bara risk och hälsa, hon pekar på begreppet "place-identity" som något som har sin plats i en analys av hur allmänheten kan uppleva lokala risker. Om detta begrepp har någon relevans i sammanhanget, innebär ju detta i förlängningen att det också när en betydelse för hur en god riskkommunikation ska bedrivas.

Som handledare till Misse kan jag bara säga att vår resa tillsammans under de år hon arbetade med avhandlingen efterlämnat uteslutande positiva minnen. Det är ibland inte helt lätt att välja ett tvärvetenskapligt område som riskkommunikation för sitt avhandlingsarbete. Den akademiska världens arkitektur gör att man rör sig företrädesvis mer obehindrat i de rena disciplinfrågorna än i tillämpade problemställningar. Misse kämpade här gott och kan vara stolt över sitt arbete. Inte minst kan man notera att samtliga hennes fyra arbeten var accepterade och publicerade i internationella tidskrifter innan hon disputerade.

Lars-Erik Warg
Docent i psykologi
Yrkes- och miljömedicinska kliniken
Universitetssjukhuset Örebro

2. 'Better safe than sorry: Applying philosophical methods to the debate on risk and the precautionary principle'

Den 17 december 2004 disputerade Per Sandin i filosofi vid KTH med avhandlingen *Better safe than sorry: Applying philosophical methods to the debate on risk and the precautionary principle* (Theses in Philosophy from the Royal Institute of Technology 5, Stockholm, 2004). Det är den andra filosofiavhandlingen i KTHs historia. Handledare var professor Sven Ove Hansson. Försiktighetsprincipen har på senare år kommit att spela en allt större roll framför allt i miljöriskhantering. Avhandlingen, som består av en inledning och sex publicerade artiklar, behandlar försiktighetsprincipen och debatten kring den. Den första uppsatsen handlar om begreppsanalys som filosofisk metod. I den andra uppsatsen tillämpas metoden på begreppet försiktighet. Avhandlingens tredje uppsats presenterar en modell av hur olika formuleringar av försiktighetsprincipen kan analyseras och jämföras med avseende på hur precisa och hur krävande de är. Ytterligare två artiklar behandlar ett antal vanliga argument mot försiktighetsprincipen och hur de kan bemötas. Den sista uppsatsen innehåller en kritik av de försök som gjorts att relatera begreppet de minimis-risk till naturliga bakgrunds nivåer. Opponent var associate professor Karsten Klint Jensen från Köpenhamns universitet.

Per Sandin

Kommentar av handledaren

Det är populärt att mäta forskares inflytande genom att undersöka i vilken omfattning de blir citerade av andra forskare. De s k citatindexen (främst Science Citation Index) ger underlag för en sådan statistik. Men det brukar också framhållas att den metoden inte kan användas för nydisputerade forskare eftersom de ännu inte hunnit bli citerade.

Detta gäller inte Per Sandin. En sökning på hans namn i Science Citation Index visar att han blivit citerad 37 gånger. Detta är exceptionellt mycket för en nydisputerad forskare. Tittar man närmare på citaten blir man ännu mer imponerad. Det visar sig att forskare från andra verksamhetsområden har sökt sig till hans artiklar för att få hjälp att förstå försiktighetsprincipens innebörd, och hans artiklar har ofta varit mycket viktiga för deras forskning. Därtill kommer att hans precisering av försiktighetsprincipen haft och har stor betydelse i MISTRA-programmet NewS, där han utfört en stor del av sitt doktorandarbete.

För den som trodde att filosofi måste vara verklighetsfrämmande är Sandins avhandling motbeviset. Här förenas tillämpningsrelevansen med hög inomvetenskaplig kvalitet på ett sätt som förhoppningsvis leder till efterföljd.

Sven Ove Hansson
Professor
Philosophy Unit
KTH, Stockholm

Miljöhälsorapport 2005: Barnens hälsa

Hur barns hälsa kan påverkas av miljöfaktorer är dåligt belyst. Miljöhälsorapport 2005 är den första nationella rapporten om barns miljö och hälsa i Sverige. Den har tagits fram av Institutet för Miljömedicin (IMM) tillsammans med Arbets- och Miljömedicin vid Stockholms läns landsting (AMM) på uppdrag av Socialstyrelsen. Rapporten beskriver de hälsorisker för barn i Sverige som är förknippade med olika miljöfaktorer, och utgör ett viktigt underlag i utvärderingen och uppföljningen av de nationella miljömålen och folkhälsomålen.

Barns hälsa i Sverige är generellt sett god. Allergisjukdomar (te.x. astma), diabetes, fetma och psykisk ohälsa är dock betydande och ökande problem. Vissa hälsoeffekter kan kopplas till miljöfaktorer. Barn med allergisjukdom i lufvägarna är en särskilt känslig grupp. Enbart föräldrarnas rökning i hemmet beräknas medföra mer än 500 fall per år av småbarnsastma. Även andra faktorer i inomhusmiljön, ofta relaterade till fuktproblem och mögel i bostaden har betydelse för symtom från lufvägarna. Luftföroreningar i den yttre miljön kan ge lufvägssymtom hos barn och öka risken för sänkt lungfunktion. Exponeringen för vissa metaller (te.ex. kvicksilver, bly, kadmium) och svårnedbrytbara organiska ämnen (te.ex. dioxiner, PCBer) som ansamlats i miljön ligger nära de nivåer som kan påverka barns och främst fosters utveckling. Det kanske mest utbredda miljöproblemet för barn är bullerstörningar. Där anger barnen själva att de störs mest av ljud från andra barn och hög musik. Nedsatt hörsel, öronsus (tinnitus), sömnstörningar och minskad koncentrationsförmåga är allvarliga effekter av buller i barnens hem, förskola, skola och fritidsmiljöer.

I rapporten beskrivs viktiga biologiska skillnader mellan barn och vuxna, liksom olika exponeringsförhållanden. Utbredningen av, och trenderna för, viktiga sjukdomar och besvär hos barn beskrivs tillsammans med kända orsaksfaktorer och vad man vet om miljöns betydelse. Den riksomfattande enkäten (Barnens miljöhälsoenkät 2003, BMHE 03) som skickats ut till föräldrarna till ca 30 000 barn i åldrarna 8 månader, 4 år och 12 år har gett viktig kunskap om hälsotillsåndet hos barnen, boendeförhållanden, olika exponeringar mm.

Det finns viktiga fysiologiska och biologiska skillnader mellan barn och vuxna. Foster och barn är i vissa avseenden speciellt sårbara för miljöpåverkan. Det är inte bara dosen som är av betydelse för att en skada ska uppstå, utan även när i utvecklingen exponeringen inträffar. De organsystem som utvecklas och mognar under lång tid anses vara särskilt känsliga. Exempel på sådana organsystem är nervsystemet, hormonsystemet, könsorganen och immunsystemet. Barn har högre ämnesomsättning och därmed större näringsbehov än vuxna, vilket medför ett högre intag av mat och dryck räknat per kilo kroppsvikt. Barn har också högre andningsfrekvens och inandas mer luft per kroppsvolym än vad vuxna gör. Därför får de i sig mer miljöföroreningar än vuxna per kroppsvolym.

Läs rapporten i sin helhet på www.socialstyrelsen.se

Marie Haag Grönlund

Risknytt

Nyhetsblad från
Riskkollegiet - svensk
föreningen för
riskvetenskap

Redaktion -
Kollegiets styrelse:

*Ordförande och
ansvarig utgivare:*

Olof Söderberg

Vice ordförande:

Ann Enander

Kassör:

Stefan Backe

Övrig ledamöter:

Niklas Möller

Peter Stern

(sekreterare)

Suppleanter:

Ulf Bäverstam

Marie Haag Grönlund

Dick Hedberg

Titus Kyrklund

Per Wikman

(doktorandombud)

Redaktör:

Marie Haag Grönlund

Kansli:

Sigbladh Administration

HB, Box 10022, 181 10

Lidingö

E-post:

riskkollegiet@riskkollegiet.nu

et.nu

Tel: 08-731 43 95

Fax: 08-731 43 99

Postgiro: 63 58 95-6

Webbredaktör:

[marcus.abrahamsson@](mailto:marcus.abrahamsson@brand.lth.se)

brand.lth.se

Webplats:

www.riskkollegiet.nu

risk kollegiet

svensk förening för riskvetenskap

Kommande möten:

Riskkollegiets årsmöte

äger rum tisdagen den **19 april 2005 kl. 14.00**

Adress: Fabiansalen, ABF-huset, Sveavägen 41, Stockholm (kommunikationer: T-banestation Rådmanngatan).

Kl. 15.30 (efter årsmötet) håller professor Bert Bolin årets Lindell-föreläsning på temat

Vilka är riskerna för en av människan skapad framtida klimatförändring och hur ska frågan hanteras?

Bert Bolin är professor emeritus i meteorologi vid Stockholms universitet och en av grundarna till FN:s internationella klimatpanel (IPCC), där han var ordförande 1988-1997. Han har även varit rådgivare åt den svenska regeringen i vetenskapliga frågor och vid internationella klimatförhandlingar.

Anmälan: Senast fredag 15 april till kansliet.

Efter Lindellföreläsningen har Riskkollegiets doktorandnätverk en särskild sammankomst med start kl. 17.30 (information om detta evenemang har skickats ut till de doktorander vars namn är kända av de båda doktorander som ingår i kollegiets styrelse). Kontakta gärna Niklas Möller (niklas.moller@infra.kth.se) eller Per Wikman (perwi@infra.kth.se) om du är intresserad doktorand men inte blivit kontaktad.

Nya medlemmar

Nya medlemmar i Riskkollegiet är Monica Lind, Johannes Palmgren, Gunilla Wünche, Per Anders Akersten, Stefan Lamnevik, Susanna Larsson, Jonas Ferngren, Stefan Sirensjö, Anna Lööv.

risk kollegiet

svensk förening för riskvetenskap